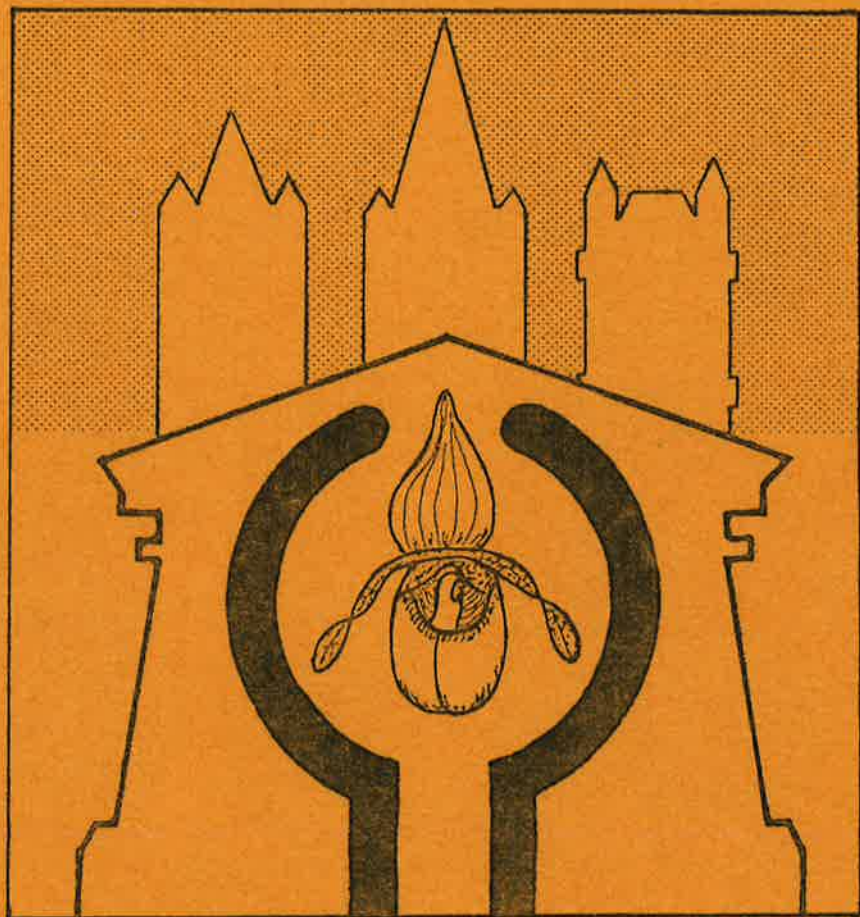

DE VRIENDEN VAN DE PLANTENTUIN GENT

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

EERSTE JAARGANG - DEC. 1982

redaktie :

dhr. Prof. Dr. P. Van der Veken
De Permentier Christ
Plus Marcel

DE VRIENDEN VAN DE PLANTENTUIN GENT

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

EERSTE JAARGANG - DEC. 1982

Voorwoord

Tallose steden in binnen- en buitenland tellen een "plantentuin" —ook botanische tuin of hortus genoemd— onder hun bezienswaardigheden en in toeristische folders prijkt dan een of ander kleurig beeld van exotische gewassen uit die plantenverzameling. Gent vormt daarop geen uitzondering en beroemt zich op een bijna twee eeuwen oude "botanischen hof", al hoort die dan al heel lang bij de Rijksuniversiteit. Meer dan ooit is die Plantentuin toegankelijk gemaakt voor het grote publiek, omdat het past voor een moderne Universiteit steeds meer open te staan; maar vooral ook omdat het een eerste doelstelling is voor iedere plantentuin de kennis van de planten en de belangstelling voor de onuitputtelijke verscheidenheid en schoonheid van de plantenwereld te bevorderen.

En daar is in Vlaanderen nog heel veel aan te doen. Het moge waar zijn dat veel mensen van bloemen en planten houden, maar het zou niet bij geraniums en sansevieria's mogen blijven.

De "Vrienden van de Plantentuin" is een groep van plantenliefhebbers rond een kern van entoesiastelingen, die zich belangloos inzetten om het grote publiek in de Plantentuin te brengen, via geleide bezoeken, tentoonstellingen, lessen en demonstraties. Zij willen steeds meer mensen doen delen in de vreugde en het plezier dat zij ervaren in het beschouwen van en werken met die wondere en ontelbare groene wezens, waarvan bijna tienduizend soorten in de Plantentuin zijn. En al is dit dan maar een kleine fractie van wat er aan bloeiende planten bestaat (± 250.000 soorten), het is toch een venster op die weelderige wereld van groen en bloemen, waar de mens zich goed in voelt en waarvan hij niet kan en mag vervreemden.

Zoals in elke Vereniging zijn er groepsactiviteiten, zoals gezamenlijke bezoeken en uitstappen en ook menselijke kontakten die het allemaal zoveel aangenameer maken. Wij kunnen allemaal van mekaar leren. En gedeelde vreugde is dubbele vreugde.

Ik prijs mij als directeur van de Plantentuin gelukkig met de opbloei van deze Vereniging "Vrienden van de Plantentuin" en hoop dat nog veel bewonderaars van Flora zullen willen aansluiten. Voor hun eigen welzijn en dat van de Plantentuin.

Prof. P. Van der Veken.

Onze

paddestoelententoonstelling

1982

Begin oktober was het weer zo ver. Voor de derde maal werd gedurende een volledige week in het serrencomplex van de Plantentuin van de R.U.G. nogmaals de aandacht gevraagd voor een jaarlijks terugkomend fenomeen : het paddestoelenseizoen.

Ondanks het feit dat de laatste septemberweken uitzonderlijk droog en warm waren gebleven, kon men toch de tropische kleurenpracht en buitenaardse vormen van enkele honderden soorten bewonderen, de indrukwekkende Reuzenzwam, die elk jaar oude beukestronken versiert met zijn adembenemend mooie bruinsculpturen, de Zwavelzwam met zijn ongeëvenaarde felgele en oranje tinten die je even doen twijfelen aan zijn echtheid, de sprookjesachtige Vliegenschwam, de Inktzwammen, de Koraalzwammen, Geweizwammetjes en Bekerzwammen, de Grote sponszwam, de Biefstukzwam, de Grote parasolzwam en de soms sterk verkleurende Boleten... Honderden bezoekers hebben kunnen genieten van hun pracht.

In de inkomhal van het serrencomplex konden meer geïnteresseerde bezoekers verdere informatie vinden over de levenswijze van de schimmels, hun rol in de natuur en hun voor- en nadelen voor de mens. Bovendien kon men ook kennismaken met enkele sterk aanverwante en gespecialiseerde groepen van organismen, zoals de pollutiegevoelige Korstmossen, die eigenlijk een samenleving zijn van een wiertje met een schimmel waarbij de één niet zonder de andere kan om te overleven. Verder ook de

Slijmzwammen, die hun leven beginnen als mini-diertjes om op een bepaald tijdstip volledig plantaardig te worden. De gisten, die in de voedselbereiding voor de mens een enorme rol spelen, waren hier vertegenwoordigd.

Verder waren er ook belangrijke boeken met afbeeldingen en oude waardevolle standaardwerken uitgestald en een toonkast met paddestoelen op postzegels. Voor diegenen bij wie de liefde voor de paddestoelen door de maag gaat, de zgn. mycofagen, werden de smakelijke en giftige soorten even duidelijk onder de schijnwerpers gezet.

In de orangerie werd, naast de levende collecties, ook speciale aandacht gewijd aan de belangrijke zwakte- en houtparasieten, zoals de zeer geduchte Honingzwam, de Dennemoorder, de Tonderzwam en de allesvernietigende Huiszwam. Zoals steeds was er opnieuw een levendige belangstelling voor het zelf kweken van paddestoelen, als de Oesterzwam en de champignons. Nieuw was dit jaar wel een prijskamp waarbij een tiental, nederlandstalige boeken over paddestoelen te verdienen waren.

Samen met dit artikel stopt ook het paddestoelenseizoen. 's Nachts zakt het kwik al tot het vriespunt en de meeste paddestoelen voelen zich heel wat beter onder de grond. Wanneer ze echter volgende herfst ontwaken vergeet dan niet ze even te komen begroeten in het serrencomplex van de Plantentuin. Tot dan !!

Bart Buyck

Rijksuniversiteit, Gent

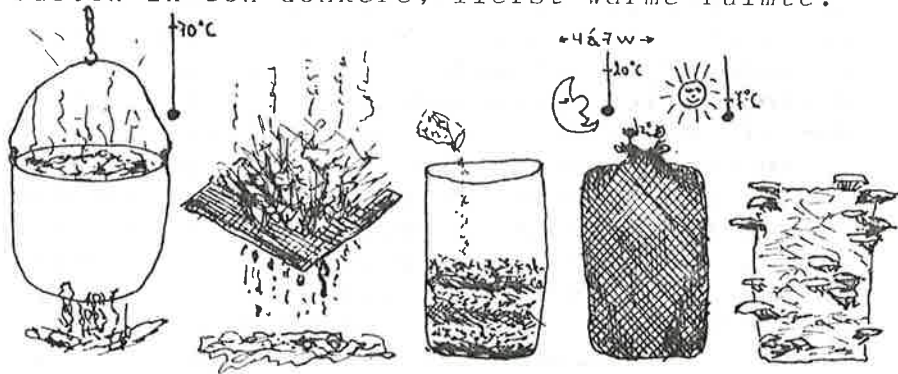
..... nog over paddestoelen

Kunnen we paddestoelen thuis kweken?
Zeker!

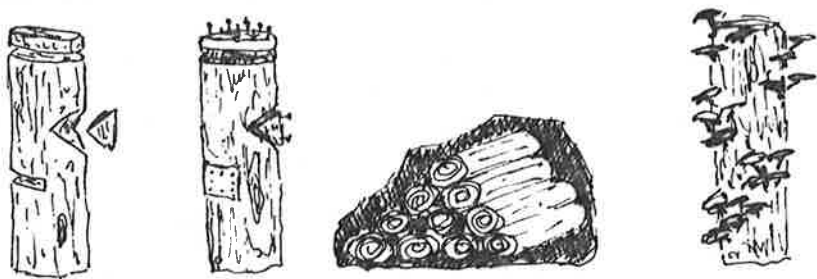
Trouwens hiervan zag U een paar voorbeelden op de tentoonstelling : een op stro in plasticen mandje en een op houtstammetjes.

Voor de huiscultuur op stro raden we voornamelijk de Oesterzwam aan die trouwens zeer lekker is en gerust als voorgerecht kan dienen.

We gaan als volgt te werk : We dompelen bij voorkeur stro, gedurende minstens 1/2 uur in water van $\pm 70^{\circ} \text{C}$. om de meeste aanwezige micro-organismen (schimmels en bacteriën) te doden. Na het uitlekken en afkoelen (tot $\pm 25^{\circ} \text{C}$.) wordt het stro afwisselend met het verkruimeld broed (=met zwamdraden doorgroeide steriele voedingsbodem) in een plasticen zak gestapeld tot de gewenste hoogte. Goed aandrukken en de zak sluiten. Dit kan ook gebeuren in een plasticen korf met veel gaten. We laten alles gedurende 4 à 7 weken rusten in een donkere, liefst warme ruimte.

Dan plaatsen we de stroklomp in een lichte, koele (7°C.), vochtige ruimte. Na deze "koude schok" verschijnen de kopjes en dient de plastic zak verwijderd te worden. Alles moet vochtig gehouden worden aan een temperatuur van $\pm 18^{\circ}\text{C.}$. Met 2 1/2 liter broed zal men telkens om de 3 à 4 weken een oogst hebben. In totaal zo'n 5 à 12kg. Na 3 à 4 oogsten (3 à 4 maanden) zal de teelt uitgeput geraken. Ook op houtstammetjes is een teelt mogelijk.

We nemen stammetjes, bij voorkeur vers hout, schimmelvrij en vochthoudend, en brengen dwarse entvlakken aan, wetende dat het mycelium langs de vaten in het hout groeit. Die dwarse entvlakken kunnen op diverse wijze gemaakt worden: een volledige houtschijf afzagen, een dikke snede gedeeltelijk uithalen of een spievormige insnede. Hierin brengen we een broedlaag van ongeveer 1 cm aan en dekken alles weer af met het uitgezaagde stuk dat tenslotte vastgenageld wordt. De houtblokken of stammetjes stapelen we in het donker op en dekken alles gedurende een vijftal maanden af met folie. Het mycelium zal intussen in de vaten doorgroeien. Na deze periode halen we alles boven en planten de stammetjes op een schaduwrijk plekje in de tuin in de grond. Ook kan het gebeuren in bloempotten en opgesierd met wat kleine varens, zal dit een zeer origineel geschenk worden. Divers zwambroed is verkrijgbaar. Voor

sierteelt raden we voornamelijk Elfenbankjes aan daar deze het ganse jaar door een sieraad zullen blijven.

Uw leverancier° van het broed zal U zeker de nodige raadgevingen geven. Wij wensen U alvast veel geluk en veel genoegen met Uw teelt.

(° :o.a. De Zwamdraad, Blauwe Steenstraat 43,
(9600 Ronse.
(tel. 055/21 38 19
(verkrijgbaar : Oesterzwammen, Witte
(champignons, Fluweelpootje, Shiitake
(Kleine Bundelzwam, e.a.)

Marcel Plus.

... en ten slotte

Tijdens de rondleidingen in de paddestoelententoonstelling 1982 is dikwijls de vraag gesteld :

" Is deze paddestoel eetbaar? Hoe kan men de eetbare van de niet-eetbare onderscheiden?"

Graag hadden we hierop antwoord gegeven met een eenvoudig middel, maar dit is onmogelijk. Er bestaat geen middel of recept.

Het enige middel is de paddestoelen leren kennen en herkennen. Middelen uit het volksgeloof of bepaalde keukenrecepten zijn kletsboek en niet zonder gevaar te geloven en te beproeven. Als we hieromtrent de "PADDESTOELEN ENCYCLOPEDIE" van Claude MOREAU in bewerking van Prof. Dr. VAN DER VEKEN (uitgave LAROUSSE) naslaan, lezen we dat reeds van oudsher veel fouten begaan werden. We citeren:

" -HORATIUS (65 - 8 v.c.) verzekert: " Alle
" paddestoelen die in de weide groeien zijn
" goed en men moet er elders maar geen pluk-
" ken!"

" -PLINIUS (23 - 79 n. C.) zegt: "Alle gevaar-
 " lijke paddestoelen hebben een vale kleur."
 " -DIOSCORIDES beweert een eeuw later dat de
 " giftige paddestoelen een dikke laag slijm
 " hebben en heel vlug rotten nadat men ze
 " ingezameld heeft."

Ook zijn er andere vaak gehoorde opvattingen:

- gevaarlijke paddestoelen zien er afstote-
 lijk uit, zijn kleverig, zijn niet gemakke-
 lijk schoon te maken, hebben een stinkende
 geur, een bittere smaak, geven een melkachtig
 sap, hebben een vruchtvlees dat ver-
 kleurt bij het doorbreken, stremmen de melk,
 doen peterselieblaadjes geel verkleuren,
 bij het meekoken van ajuin wordt die on-
 middelijk bruin, een zilveren lepeltje of
 muntstuk wordt zwart bij het meekoken, als
 ze op boomstronken of op afval groeien zijn
 ze zeker te mijden entenslotte om hun gif-
 tig zijn ongedaan te maken moet men ze de
 hoedhuid afstropen of men moet ze koken met
 zout en azijn.

HET IS LARIE !!!!!!!

- Paddestoelen zijn eetbaar als er een konijn,
 eekhoorn of slak aan geknaagd heeft. Jonge
 of witte paddestoelen zijn altijd eetbaar.

HET IS ALLEMAAL KLETSKOEK !!!!!!!!

Het enige probaat middel is ze te leren kennen
 en herkennen. Af te blijven als je twijfelt
 en zeker wanneer het oudere eksemplaren be-
 treft. Voor de zekerheid, en dit voor de niet-
 kenners, koopt men ze in de winkel. Er is
 reeds een grote keuze en gamma te verkrijgen,
 die gekweekt worden, van diverse vorm, smaak
 en prijs.

Marcel Plus.

De geschiedenis van het ontstaan en de eerste levensjaren van de GENTSE PLANTENTUIN

Op het ogenblik dat Bernard Coppens professor in de plantkunde aan de *Ecole Centrale du Département de l'Escaut* benoemd werd, was er nog geen plantentuin aangehecht. Pas in 1797 werd de tuin van de Baudeloabdij gebruikt als plantentuin. In deze tuin stonden aanvankelijk slechts enkele fruitbomen. De eerste collectieplanten werden bekomen uit de rijke plantenverzameling van geconfisceerde abdijen. De voornaamste collectie kwam uit de beroemde abdij van Ename. De verzameling bestond uit oranjabomen, laurieren, granaatbomen, myrten, twee *Magnolia grandiflora*, *Phoenix dactylifera* (dadelpalm), *Pistacia lentiscus*, *Olea europaea* (olijf), twee *Chamaerops humilis* en een *Borassus flabelliformis*. De twee Chamaeropsplanten werden in 1599 door de aartshertogen Albrecht en Isabella aan de abdij van Ename geschonken. De eerste plant stierf in 1801 en de tweede in 1815.

Ook werden planten bereidwillig afgestaan door Thouin, toenmalig directeur van de Parijse plantentuin met o.m. *Dahlia purpurea*, *D. rosea* (nu *D. pinnata*) en *D. coccinea*.

Eveneens schonk Dekin, directeur van de Brusselse plantentuin, ook zeldzame specimens.

Verder kreeg de tuin in deze aanvangsfase nog planten van Michaux. Hij bezorgde Van Hulthem een grote kist met zaden die veel te groot was voor de Baudelohof. Het overvloedige zaad

werd onder liefhebbers verdeeld. Gezien de snelle groei van sommige Amerikaanse bomen onderging de Belgische bosbouw een ware omwenteling. Van Hulthem vermeldt de volgende soorten: *Aesculus ohiotensis* (nu *A. glabra*) *Aesculus macrostachys* (nu *A. parviflora*), *Populus grandidentata*, *Virgilia lutea* (nu *Cladrastis lutea*), *Magnolia auriculata* (nu *M. fraseri*), *Quercus alba*, *Q. lyrata*, *Q. macrocarpa*, *Q. montana*, *Q. phellos*, *Q. prinus*, *Q. rubra*, *Q. velutina* en *Q. borealis*.

Bosc, die directeur van de boomkwekerij van Versailles was, stond een partij zaden uit Corsica af. De bekendste is *Pinus nigra* var. *calabrica* (nu *P. nigra* ssp. *laricio*) die gebruikt is om de Kempen te bebossen.

Van Salm - Dyck bekwam de tuin 214 zaadmonsters van succulenten zoals *Cactus alatus* (vermoedelijk een *Phyllocactus*) en *Cactus speciosus* (nu *Heliocereus speciosus*).

Mme Lemonnier bezorgde een zaadcollectie uit Oost-Indië terwijl van Escallier zaden uit Martinique en Guadeloupe toegezonden werden. Al deze waardevolle kontakten werden door Karel Van Hulthem gelegd. Hijzelf kocht bomen zoals op 12 mei 1805 toen hij zich *Liriodendron tulipifera* flora met gele takken aanschafte, voor de Plantentuin.

Ook in België stonden vele liefhebbers bereidwillig plantenverzamelingen aan de Baudelohof af. De bekendste namen zijn Vilain XVIII, generaal Lemarrois uit Wetteren, Baut uit Wannegem, Gobert, Jacques Van de Woestijne, dela Faille, Van Staceghem, Verdonck, Moerman, Van Cassel en vele anderen.

Du Bois uit Nevele stond zeldzame *Pelargoniums evenals* *Dioscorea bulbifera* af.

Bernard Coppens liet de tuin in vier grote delen verdelen. Het eerste vak bestond uit 92 langwerpige percelen waarin planten volgens het systeem van Linneus aangeplant werden. De-

ze afdeling stond bekend als " de school ". Het tweede vak bestond uit een gazon waarin inheemse en geklimatiseerde uitheemse bomen aangeplant werden. Deze afdeling werd " Engelse tuin " genoemd.

In het derde vak stonden naaldbomen en bladhoudende struiken.

De oranjerie en de serren vormden het vierde vak. De oranjerie, die slechts middelmatige voldoening gaf, werd gebouwd in 1800. De bouw van de serren werd in 1803 beëindigd.

Eveneens was er een terrein beplant met meer dan 600 soorten of cultivars fruitbomen die bijna allen door André Thouin aan de Gentse Plantentuin afgestaan werden. Thouin beschouwde immers de "Baudelohöf" als een satelliet-tuin van de keizerlijke plantentuin van Parijs. Op de borders stonden meer dan 100 rozen cultivars en -soorten bijeen. Deze collectie kwam hoofdzakelijk van Iwens uit Kortrijk.

Noordamerikaanse planten, Erica's, Azalea's, Kalmia's en Rhododendrons stonden samen in bladgrond aangeplant.

In de vijver, die bevoloed werd door de Leie, stonden Nymphaea's, Scirpus, Typha's, e.d. en aan de boorden waterlievende boomsoorten.

De primaire en secundaire wegen van de systematische tuin werden tijdens de zomer afgeboord met planten uit de oranjerie.

Aloe's, Yucca's en andere vetplanten stonden in de zomer omheen het borstbeeld van Linneus. Talrijke andere beelden van botanici sierden de tuin.

In 1804 wordt echter de Ecole Centrale opgeheven en komt het voortbestaan van de zo rijke plantenverzameling in gevaar.

De toenmalige "eerste consul" Napoleon, bezocht de tuin en gaf door een consulaire decreet de plantentuin in volle eigendom aan de stad Gent. Zowel burgemeester della Faille als de gemeenteraad namen het onderhoud op zich. Er werd een

erecommissie samengesteld bestaande uit J. Van de Woestijne, Diericxen Baut die samen de leiding, de administratie van de fondsen en de verwerving van nieuwe plantensoorten tot haar bevoegdheid had.

In 1809 volgde Pycke della Faille open breidde de commissie uit tot 6 leden. Aan de eerstgenoemde leden werden Pycke zelf, Van Hulthem en Pieters toegevoegd. Tevens werd dan een reglement opgesteld die de bevoegdheden en verplichtingen van de directeur en deze van Mussche, de hortulanusn regelde.

In 1808 kreeg keizerin Joséphine van de Gentse plantentuin meer dan dertig zeldzame planten en struiken waaronder *Annona squamosa*. In ruil daarvoor kreeg de Gentse plantentuin meerdere planten terug o.m. *Pisonia fragrans*, *Justicia tetragona* (nu *Aphelandra tetragona*), *Pothos cordata* (vermoedelijk een *Anthurium*) en *Abroma augusta*. Deze werden verzonden door de hoofd-tuinier M. Deshayes in opdracht van de keizerin.

De plantenlijst die door Mussche in 1809 gepubliceerd werd gebeurde vooral om het uitwisselingssysteem te bevorderen en aldus met minimale kosten de rijkdom van de plantencollectie te verhogen.

Karel Otten.

Bij het rondsnuffelen in oude boeken, vonden we een zeer interessante beschrijving van de eerste plantentuin te Gent.

Het artikel uit het in 1857 uitgegeven boek "Volledige beschrijving van Gent of geschiedkundige beschouwing van deze stad en haar bewoners, de merkwürdige gebouwen, gestichten en maatschappijen, de beroemde Gentenaren, enz door J.J. STEYAERT" laten we integraal volgen.

Wy gaen tot de eerste straat ter rechterhand, de **BOUDELOOSTRAET**, in 1812 de *Lycée*straat, en sederde straat van den Plantentuin genoemd, omdat men tot in 1837 aan het einde den ingang had tot den beroemden Gentschen **PLANTENTUIN**, hier gewoonlyk den *Boudeloo*hof geheeten, mits er eertyds de hof was van die Abdy, van welken de Prelaet en elke Heer een afzonderlyk deel in gebruik had. Alhoewel men nu langs het Steendam dezen tuin binnengaet, zullen wy nogtans dien hier beschryven: omdat dezelve deel maekt van het beluik der Boudeloo. — Deze heerlyke hof, de schoonste en rykste der Nederlanden, en na dien te Parys, de volledigste van Europa, werd in 1797 aangelegd door den Gentschen doctor **BERN. COPPENS**, Professor der toen pas opgerigte Centrale School, volgens de teekening van J. B. **PISSON**. Aenvankelyk tot byzonderen hof van dit Opvoedingsgeslacht bestemd, werd by ecrting de openbare tuin der stad, en het stedelyk bestuur heeft dien in 1816 aan de Hoogeschool afgestaan, in zoo verre, dat elk daer, op bepaelde uren, mag binnentreden of er wandelen. Immers deze hof is de aengenaemste en bevalligste wandelplaats van Gent, waer kunst, wetenschap en smaak zich vereenigen; waer de stille wandelaer zich in 't beschouwen der schoone natuer kan verlustigen, en de beoefenaer der kruidkunde zyne studie voortzetten en zyne kennis uitbreiden.

Met eenen schat van zeldzaamheden, vereenigt deze hof eenen sierlyken aenleg en wysselyke verdeeling: in verschillende afdeelingen bevat hy eene kweekery van allerlei vruchtboomen; van alle soorten van inlandsche en uitlandsche gewassen, planten en kruiden; en heeft by alle voor het behoud der zeldzame planten onmisbare inrigtingen.

In den hof komende, heeft men regt vóór zich een fraai gebouw tot broeiplaets of warme *serren* dienende: het was in 't jaer 1800 een

klein lokaal, dat in 1808, 1813 en 1826 vermeerderd werd, en thans de meeste rykdommen van het Plantenryk uit de onderscheidene deelen en luchtstreken van den aerdbol bevat.

Het gebouw, met kolommen ter linkerhand, werd in 1829 gesticht, en dient tot *orangerie* of bewaerplaats eener ryke verzameling van oran-geboomen.

Juist vóór dit gebouw is dat gedeelte van den hof bekend onder den naam van *school*, omdat het geheel is ingerigt ter beoefening van de Plantenleer, volgens het stelsel van den beroemden LINNÆUS, wiens borstbeeld, door GODEFCHARLES gemaakt, hier aan het einde der laen, onder eene treurwilg is geplaatst. In 91 parken, in twee ryen nevens elkander, staen al de planten, volgens de 24 klassen van dien kruidkundige geschikt. De naam der plant en die der klasse waartoe zy behoort, zyn op daarby geplaatste opschriften aangewezen: dit is hy alle andere planten in den hof waergenomen.

In eene verdere afdeeling zyn de planten volgens het stelsel van den kruidkenner JESSEUS gerangschikt. Andere parken bevatten de soorten van heiplanten, roozen, enz.

Byna in 't midden van den hof is een ruime *vyver* met goud- en zilvervischjes voorzien; en daer ter zyde is een ronde *bassin*, welks water (in gemeenschap staende met dat der Lei, die de muren des tuins bespoelt) dient om deze liefelyke plaats te besproeijen, het wassen der daarby staende waterplanten te bevorderen, en ons eene verkwikkende frischheid te doen voelen.

Hier komen wy tot de fraaiste gedeelten van den hof, waer het schoone en aangename met het nuttige is gepaerd; waer verrukkende gezigten, door verschillende in- en uitlandsche boomen en struiken gevormd, met talryke bloemen zyn versierd. Afwisselend bevindt de wandelaer zich op breede wegen langs liefelyke bloemparken, op kronkelende paden, in eenzame boschkens, of vóór opene pleinen, met velerlei kruiden, planten en welriekende bloemen bezoomd en te midden met een standbeeld bezet, of versierd met het borstbeeld van eenen Vaderlandschen Kruidkundige: als het ware om den aenschouwer tot een dankbaar aendenken en tot het navolgen dezer edele voorgangers op te wekken!

Vergeten wy niet dat deze hof vele jaren was toevertrouwd aan 't bestuur van den verdienstelyken hoofdhovenier MEUSCUE. Deze in 1834 overleden zynde, hebben de erkentelyke Gentenaers aan zyne kunde en uitstekende zorg voor den plantentuin, hier een gedenkteen, en op zyne begraeftsplaats, buiten de Dampoort, een' fraeijen grafsteen opgerigt. Sedert is de zorg voor dezen tuin aan den zeer kundigen hovenier den heer A. DONKELAAR toevertrouwd.

Zoals U las stond de toenmalige plantentuin reeds hoog aangeschreven.

生 花

華

道

IKEBANA

IKEBANA is de Japanse bloemensierkunst die in haar vormgeving direkt put uit de natuur. Alles wat groeit, bloeit en door de natuur is gevormd wordt door de scheppende hand van de beoefenaar gevormd tot composities van strakke en gebogen lijnen vol beheerste poëzie.

Ikebana is in wezen geen decoratieve kunst, maar een innerlijke vorm die vaste regels eist en een geestelijke discipline.

Ikebana is verankerd in de grote spirituele wereld van het Verre Oosten met aandacht voor de wetten van de natuur, de harmonie in de schepping.

Deze kunst is volkomen met de mens verbonden en geeft ons een zuiverder beeld van de essentie van de schoonheid.

Volgens de legende verzamelden boeddhistische monniken, voor wie alle leven heilig was, de afgewaaiden bloemen en takken, schikten die in met water gevulde bronzen schalen op hun altaren om ze nog een tijdje in leven te houden en tevens als offerande en aanbidding. Deze gewoonte was de allereerste oorsprong van *IKEBANA*.

IKE = doen leven

BANA = bloem

anders gezegd: het tot leven brengen van een tak of bloem in een compositie.

De meeste godsdiensten hebben steeds bloemen geofferd aan hun goden, alleen de Japanse boeddhisten hebben van deze gewoonte een onafhankelijke kunstvorm doen ontstaan.

Rikka

Het opmaken van grote symmetrische bloemstukken in de tempels is in de 6de eeuw met het boeddhisme vanuit China meegekomen naar Japan.

Die reuze-schikkingen of *RIKKA* waren 1,5 m hoog en vergden maandenlange voorbereidingen en waren uitsluitend het werk van monniken die de traditie en de strenge regels aan elkaar doorgaven.

De werkstukken bevatten reeds de driehoek, de symbolische vorm van de boeddhistische geloofs-drie-eenheid: harmonie

tussen hemel, mens en aarde. De schikkingen stelden de natuur voor in haar totaliteit: het hoogste niveau van de schikking symboliseerde de bergen, het laagste de dalen.

Van de 12e eeuw af werd de feitelijke macht in Japan uitgeoefend door een militair leider = de Shogun. De Samourai-klasse (het woord betekend "dienen") die de militaire elite uitmaakte adopteerde het Zen-boeddhisme als haar morele code. Het Zen-boeddhisme is een religie waarbij de waarheid niet uit boeken te leren is. Zen richt zich rechtstreeks tot het hart van de mens dat inzicht moet krijgen in zijn eigen natuur. Zen wil het gewoontedenken, het automatisch leven en handelen doorbreken. Een eerste vereiste hiervoor is een innerlijke

ledigheid, een zeer alerte openheid zonder enige aandacht aan eigen persoon of zorgen. Alleen door persoonlijke fysieke discipline en meditatie krijgt de mens inzicht, leert zijn plaats en functie in de cosmos zien en kan de dagelijkse zorgen overwinnen. Zen verlangt dat men zowel de positieve als negatieve dingen erkent en dat men zich bewust is dat deze in één verenigd zijn.

Het is onder invloed van het Zen-boeddhisme dat de schikkingen asymmetrisch werden en evolueerden van tempelkunst naar veel eenvoudiger vormen.

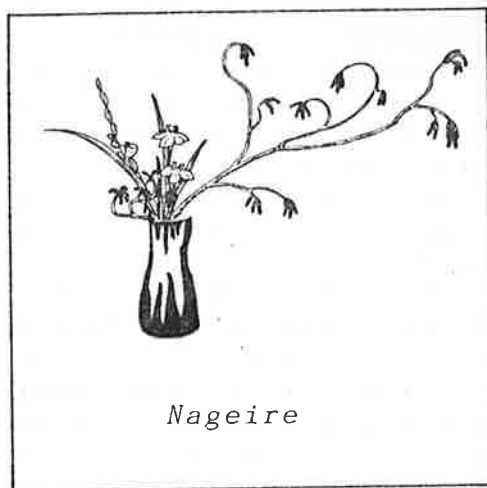
Uit de zeer eenvoudige bloemschikstijl van de thee-ceremonie of *CHABANA* (*CHA* = thee *BANA* = bloem) ontstond de *NAGEIRE*-stijl die een plaats kreeg in het dagelijks leven.

NAGEIRE betekent letterlijk: "ingegoooid". Het is een schikking in een hoge vaas die de indruk geeft alsof de tak en bloem er gewoon losjes ingezet is. Het is een speelse, sobere creatieve stijl.

Een tak volstaat maar vergt meesterschap.

Het beoefenen van Zen vraagt om een rustige plaats voor meditatie.

In de japanse binnenhuisarchitectuur ontwikkelt zich de "*TOKONOMA*" een nis in de kamer meestal gesitueerd tegenover de tuin. In de

TOKONOMA prijkt meestal een schilderij of tekening en een bloemenschikking.

Seika

Ook de RIKKA-stijl evolueerde naar een veel eenvoudiger en kleinere vorm: de SEIKA of SHOKA-stijl. Alhoewel nog strak van vorm, met 3 hoofdelementen die hemel, mens en aarde symboliseren en een golvende harmonische ongelijkzijdige driehoek vormen. De lijnencompositie heeft tot doel de relatie mens-natuur-hoger wezen uit te beelden. Is er evenwicht tussen de componenten dan heerst er orde in de cosmos zo zegt de oosterse filosofie.

Het Zen-boeddhisme dat de schoonheid ziet in beperking en niet in overvloed, heeft een zeer grote invloed gehad op de esthetische instelling van de Japanner tot op de dag van vandaag.

Vanaf de 14e eeuw zijn uitvoerige richtlijnen beschreven en het huidige woordgebruik in Ikebana stamt ook grotendeels uit die tijd.

In 1639 werd Japan hermetisch afgesloten voor vreemde mogendheden uit schrik overheerst te worden door de koloniale westerse machten.

Die periode van isolement was een bloeiperiode voor literatuur, schilderkunst en andere kunsten. Het beoefenen van Ikebana was toen nog altijd het voorrecht van de aristocratie, de monniken en de samourai-klasse en werd uitsluitend aan mannen voorbehouden.

Vanaf 1860 werd de isolatie van Japan doorbroken en met de aanbreng van westerse ideeën en de import van westerse bloemen werden de Japanners geïnspireerd tot nieuwe en vrij-

ere vormen. Zo ontstond de *MORIBANA*-stijl in platte schalen en de avant-garde schikkingen.

Moribana

Vanaf die periode wordt Ikebana ook door vrouwen beoefend en in alle meisjesscholen aangeleerd.

De oudste Ikebana-school in Japan waarvan de geschiedenis teruggaat tot de 7e eeuw is de *IKENOBO*-school.

Momenteel bestaan er tientallen scholen in Japan.

In het westen zijn voornamelijk gekend (in chronologische volgorde):

IKENOBO-school

SESSHU-school

SOGETSU-school

O'HARA-school.

Alle scholen handhaven dezelfde basisprincipen van de ongelijkzijdige driehoek, het asymmetrisch werken met een oneven aantal takken of bloemen. Schoonheid is onbestendig en beweeglijkheid kan beter gesuggereerd worden door oneven getallen.

Wat biedt *IKEBANA* aan de westerse mens?

- Gezien de schoonheid van Ikebana bestaat uit een lijnenspel heeft men zeer weinig materiaal nodig. Tuinbezitters, hoe klein ook hun tuintje mag zijn, hebben steeds voldoende materiaal bij de hand.

- Ikebana is een ideale familie-hobby. Tijdens wandelingen kunnen zelfs kleintjes eraan deelnemen door keitjes, takjes, vruchten, dorre wortels van allerlei planten te verzamelen. Zo leren ze om nooit planten uit te rukken of takken af te breken maar heel zorgvuldig te plukken zonder de planten te beschadigen. De mooiste takken vindt men in de ondergroei die men kan verwijderen zonder ouderplant te beschadigen. Zodoende leert men de economie van de natuur te respecteren en de gewoonte aan te nemen nooit méér te plukken dan men nodig heeft.

- Wie Ikebana gaat beoefenen en er zich in verdiept ontdekt al gauw dat deze kunst meer inhoudt dan het louter decoratieve. Door de filosofische achtergrond en de symboliek en ook de bijzondere technieken is Ikebana een uitdaging aan onze fantasie en creativiteit.

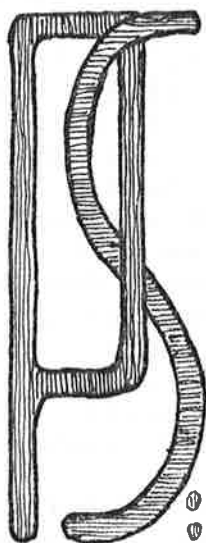
- Ikebana is een goede training voor het oog, voor de smaak en de vaardigheid van de beoefenaar. Studie en praktijk van deze kunst vereist zelfdiscipline die je karakter beïn-

vloedt.

- Werken en samenwerken met de natuur geeft een gevoel van nederigheid terwijl de vreugde iets moois gemaakt te hebben tegemoet komt aan de creativiteit die in ons allen aanwezig is en maar al te vaak sluimert.

- En tot slot kan het beoefenen van Ikebana de weg wijzen naar bezinning en tot rust komen in deze jachtige tijd.

G. Comhaire-Neyt.

Indien hiervoor genoeg belangstelling zou bestaan, is schrijfster van bovenstaand artikel bereid een cursus te geven van 4 lessen op nog te bepalen data in februari en maart 1983 telkens op een zaterdagmorgen. De totale kosten (=taken, bloemen, syllabus, enz.) bedragen 1000fr.

Zij die er belang in stellen zouden zich best zo spoedig mogelijk melden op het tel.nr. 091/31 03 71.

Het aantal deelnemers zal zeer beperkt gehouden worden.

de redactie.

ONZE EERSTE EENDAGSTRIP !....

Op 16 oktober 1982 deden "De Vrienden" hun eerste ééndagsuitstap. Spijts een paar negatieve puntjes, onafhankelijk van onze wil, mogen we besluiten dat het een succes is geworden. We hadden wel een grotere opkomst verwacht maar de 31 aanwezigen hebben een prachtige dag beleefd.

Iedereen was reeds ver voor de afgesproken tijd aanwezig en toen de autobus "aanwalmde" konden we vertrekken richting ... Kortrijk!!! De busvoerder reed prompt de afrit Antwerpen voorbij. Met een klein ommetje langs de E 5 afrit Zwijnaarde vertrokken we toch in de goede richting. Feitelijk was het geen verloren moeite want de bus moest toch even opwarmen! Om de tijd wat in te korten, verwelkomde onze reislei(ij)der iedereen, verontschuldigde velen en gaf een kort overzicht van het af te werken programma. Daar hij echter niet lang boven het geraas van de bus kon uitkomen liet hij het vlug afweten.

Buiten verwachting vonden we vlot het Peersbos en de paddestoelententoonstelling ingericht door de Antwerpse Mycologische Kring. Daar stond Prof. Van der Veken ons op te wachten en verwelkomde iedereen. Na een korte individuele kennismaking met de uitgestalde zwammen, leidde hij ons rond en besprak de verschillende groepen paddestoelen. Een paar pracht eksemplaren trokken de aandacht. Ook de microscoop en de dia's met macro-opnamen werden druk bekeken. Na deze kleur-, smaak- en geurrijke rondleiding werd nog menige vraag afgevuurd en beantwoord. Na een dankwoord namen we afscheid.

Het oorspronkelijk plan was onze picknick te verorberen in de "Melkerij", vlakbij; vroeger was dat blijkbaar mogelijk, maar de nieuwe eigenaars lieten dit niet meer toe en erg

welkom schenen we er toch ook niet te zijn: eerst betalen en dan koffie!! Op aanraden van Antwerpse vrienden waren we direkt akkoord onze boterhammen op te gaan eten in de " Oude Pastorie ". Dit viel ook in het water: gesloten tot en met 14 uur! Dan maar doorrijden tot Kalmthout. Hopelijk waren we daar welkom in een van de herbergen rond het station. En ja hoor, het was een welgekomen onverwacht bezoek.

Vlug was de picknick verdwenen in de hongerige magen en om 14u30 waren we in het ARBORETUM waar we door twee charmante gidsen verwelkomd werden. Deze dames hebben ons een onvergetelijke namiddag bezorgd. Ze wisten ons vlot langs al die kleurenpracht te leiden met zeer gepaste kommentaar en moesten tal van vragen beantwoorden. Ook dhr en mevr. DE BELDER kwamen even met ons praten, zich verontschuldigend niet bij ons te kunnen blijven. Ze dankten dhr. Willemijns voor de stekken van de witte vlier die hij medebracht ter verrijking van het Arboretum.

Ook nodigden ze ons nu reeds uit voor een bezoek aan het kweekcentrum Hemelrijk te Essen. De suggestie om terug te komen in de lente kwam spontaan van de deelnemers. We nemen nota en houden er rekening mede. Na deze verkwikkende wandeling werden de kelen nog even doorgespoeld en keerden we terug naar Gent.

Onderweg werden een vijftal planten verloot onder de deelnemers. De vijf paar vrolijke ogen van de winnaars kontrasteerden fel met de treurige blikken van de anderen. Veel plezier met Uw planten en verzorg ze goed!

We namen om 19 uur, zoals afgesproken, afscheid met de wens en deelnamebelofte voor een volgende uitstap. Nieuwe vriendschapsbanden werden gesmeed. Het is een prachtige dag geworden en dikwijls zullen we er nog over praten.

M.P.

KERST- EN EINDEJAARSWENSEN MET

MISTLETOE

De MARETAK (*Viscum album* L.) behoort tot de familie van de Loranthaceae (Vogellijmachtigen). Het is een tweehuizige, groenblijvende plant welke als halfparasiet veel voorkomt op o. a. appelbomen, populieren, meidoornen sporadisch op eik, in de streken met een gematigd klimaat van Europa tot Noord Afrika en Azië. Ook is er een Amerikaanse soort bekend (*Viscum flavescens*).

Hij vertakt zich gaffelvormig en heeft de vorm van pruikebossen in de boomkruinen, van 0,30 tot 1 meter diameter. Deze bossen zijn voornamelijk tijdens de herfst en de winter goed zichtbaar en doen dikwijls denken aan vogel-nesten.

De zuigwortels nemen voedingssappen uit het hout van de gastheer, daar zijzelf niet in staat zijn water en voedingsstoffen aan de grond te onttrekken of samen te stellen.

De cilindrische stengels dragen tegenover elkaarstaande bladeren. Deze taaie vleesachtige, groene lancetvormige bladeren kunnen wel door fotosynthese zelf voedsel (suikers en zetmeel) maken uit het koolzuur van de lucht. Ze hebben 3 à 6 nerven.

De éénslachtige kleine bloemen zijn geelach-

tig groen, staan in groepjes of trossen van $\pm$ 12 mm breedte, zijn zeer honingrijk en geurig (maanden februari tot en met april).

Ze hebben een vier- of zesdelig bloemdek.
Zijn de bloemen visueel van weinig betekenis,
dan zijn de bessen dit wel (september tot en

met januari). Het zijn bolvormige, doorzichtige witte bessen met een gelatine-achtig, kleverig vruchtvlees.

Zorgen honingbijen, graafbijtjes en vliegen voor de kruisbestuiving, dan zorgen de vogels voor de verbreiding.

De bessen zijn voor ons giftig, maar worden zeer gegeerd door de vogels, in 't bijzonder de lijsters. De vogel eet het vruchtvlees op en laat de zaadpitjes achter. Door aanhangend vruchtvlees of met de uitwerpselen van de vogel, kleeft de pit vast op de tak of in een barst van de schors, zal wortelschieten en zich als halfparasiet ontwikkelen op de boom. In enkele jaren tijd kan zich van een klein pitje een forse plant ontwikkelen. Wil men een maretak op een boom enten, dan neemt men als basis waarop men wil kweken één van dezelfde soort als deze waarop de moederplant stond. Aldus heeft men de meeste kans van slagen. Druk in februari of maart rijpe bessen in de scheur van de schors of onder een losgetrokken stukje schors aan de onderkant van een tak. Het zaad kan wel 2 à 3 maanden nodig hebben om te ontkiemen.

De planten dragen zelden vruchten voordat ze 7 jaar oud zijn.

De takken met witte bessen van de maretak, ook gekend onder de naam van "mistletoe", hebben bij de eindejaarsfeesten heel wat betekenis en spelen in de folklore en volksgebruiken een grote rol.

Als versieringsmateriaal, rond kerstdag en nieuwjaar, wordt de mistletoe in Engeland, Frankrijk, Duitsland en ook bij ons, in de huiskamer binnengehaald. Het is voor velen het symbool van geluk en vreugde. Komt er bij toeval een meisje onder te staan, dan mag ze prompt en zonder tegenspartelen gekust worden. Het is zeker niet voor zijn geneeskrachtige waarde, maar vanwege het geluk in de liefde

dat men er onder gaat staan. Hiervan het bewijs leveren, laten we aan U over.

Het is wel het beproeven waard met de aangename of onaangename gevolgen vandien.

De maretak heeft van oudsher steeds een geheimzinnige bekoring op de mensen uitgeoefend.

In de Griekse mythologie speelde deze plant reeds een rol. Geleerden hebben uitgemaakt dat de "gouden twijg" die de poorten van de onderwereld opende voor Persephone, een tak van de mistletoe moet geweest zijn.

Volgens het geloof bij de Germanen, zou het rode sap van het St Janskruid (*Hypericum perforatum* L.) het bloed zijn van hun god Balder (Baldr) toen hij door zijn blinde broer Hödhr met een maretak zou gedood zijn. Balder was de lieveling der goden = de god van de natuur, de god van de zomer, de god van het licht in de oudnoorse heldensagen. Hij was de zoon van Odin en Frigg en gehuwd met Nanna.

Balder was als de verpersoonlijking van de goedheid zeer geliefd. Zijn moeder liet alle dingen onder ede beloven, hem nooit kwaad te zullen berokkenen, maar zij vergat daarbij de maretak. Loki, de verpersoonlijking van het kwaad, spoorde Hödhr (Höd, Hadur) aan om een maretak naar zijn broer te gooien. Loki veranderde de maretak in een pijl en Balder werd gedood. Frigg smeekte Hel, de godin van het dodenrijk, haar Balder terug te geven. Hel beloofde dat te doen op voorwaarde dat alle wezens over Balders dood zouden wenen. Slechts een zeuzin, waarin Loki zich had vermomd, weigerde dit te doen. Zo moet Balder in het dodenrijk blijven tot aan Ragnarök, de uiteindelijke godenschemering.

De maretak werd ook bij de midzomervruchtbaarheidsfeesten gebruikt, omdat hij altijd groen bleef en groeide op schijnbaar dode, winterse takken. De midzomeroffervuren werden gestookt

om de goden gunstig te stemmen. Het was de bedoeling het sterven in de natuur uit te beelden, zodat de oogst niet zou verloren gaan. Met de komst van het christendom bleven de vuren, maar symboliseerden ze meer de marteling van St Jan, omdat zijn naamdag in de zomer en op die bepaalde dag valt (24 juni). De maretak groeit zelden op eik, maar als zij samen voorkomen, dan heeft hij ook een dubbele betekenis en magische waarde. De Keltische druïden sneden, omstreeks de jaarwisseling, een tak, soms wel de ganze plant, af met een gouden sikkel - symbool van de zon - en ving hem op in een doek vóór hij op de grond viel. Ze gebruikten de tak dan bij hun godsdienstige plechtigheden of als tovermiddel. De moderne wetenschap neemt aan dat de druïde de maretak ook als geneeskruid gebruikte, zulks ter genezing van onvruchtbaarheid, vallende ziekten, kinkhoest, krampen bij kinderen, ook soms als tegengif. Dat deze oude magiërs het toch wel bij het rechte eind hadden, bewijst het gebruik van deze plant door onze moderne farmacie. De maretak bevat talrijke actieve bestanddelen. Vanaf oude tijden tot de negentiende eeuw werd aangenomen dat ze krampstillende werking hadden. Tegenwoordig worden de actieve bestanddelen uitsluitend gebruikt vanwege de vaatverwijderende werking en de aldus bloeddrukverlagende en urinebevorderende eigenschappen. Ook de in 1927 door Franse artsen geïsoleerde substantie "guipine" was een tijdlang in gebruik tegen hoge bloeddruk. De eigenschappen van de bestanddelen van de plant komen dan ook veel voor bij behandelingen van algemene klachten, bloed en bloedvaatziekten (menstruatie, aderverkalking, bloedingen, verhoogde bloeddruk), ziekten bij geslachtsorganen (witte vloed), winterhanden en voeten, nierontstekingen, stofwisseling, zenuwgestel (vallende ziekte). De actieve be-

standdelen worden dikwijls gedeeltelijk vernietigd door warm gebruik.

De term "vogellijm", feitelijk een volksbenaming, vindt zijn oorsprong doordat men vroeger uit de schors lijm vervaardigde waarmee men stokjes bestreek om te proberen vogels te vangen die hieraan vastkleefden.

Andere benamingen voor maretak zijn = mistletoe, vogellijm, misteltak, boomkruid, hamschel, hampsoen, holster, duivelsgras, duivelsnest, mattekruid, raams, priemst, In het Frans=gui, in het Engels=mistletoe, in het Duits=Mistel.

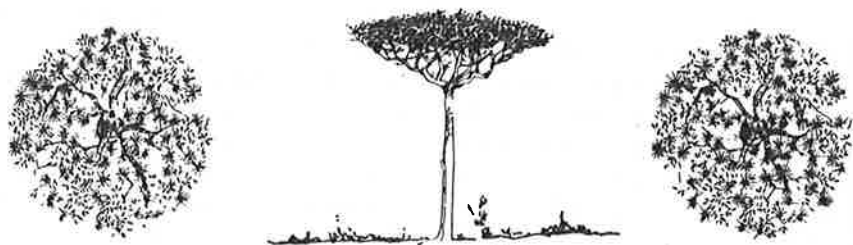
Vergeet de mistletoe niet op Uw eindejaarsfeesten.

We wensen U alvast geluk en een lang vreugdevol leven toe met of zonder maretak.

Voor U opgezocht en samengebracht door

Marcel Plus.

De Maretak zal men in weinig plantentuinen aantreffen, maar de Gentse Plantentuin heeft er een !

Beste Vrienden,

Bijna is een jaar voorbij. Een jaar van proberen en initiatieven uittesten.

Een jaar waar we op Uw geldelijke steun mochten rekenen. Wat hebben we er U voor kunnen teruggeven? De mogelijkheid de eerste zondag van elke maand mee te wandelen onder leiding van gidsen; we gaven onze eerste brochure uit, waarvan U gratis een exemplaar toegezonden is. Voor onze leden hebben we een eendaagse uitstap naar 't Peersbos en 't Arboretum van Kalmthout ingericht, tijdens welke we gratis planten hebben verloot. En nu zenden we U ook het eerste nummer van onze periodiek.

Willen we volgend jaar onze activiteiten nog uitbreiden en verder aan dienstbetoon doen, dan zullen we zeker terug op Uw hulp moeten rekenen. Niet alleen op Uw financiële steun maar ook op Uw ideeën en medewerking aan onze activiteiten.

Voor Uwe financiële steun in 1982 danken we U zeer en U weet wat we er mede verwezenlijkten.

De steunkaarten van 100 ₣ zullen blijven bestaan, echter niet meer met dezelfde voordelen als nu.

In 1983 maken we van U een volwaardig lid van de Vrienden van de Plantentuin, iemand die ook zijn zegge krijgt in het huishouden van onze vereniging. Wat U daarvoor moet doen is 200 ₣ lidgeld betalen of storten op de rekening van de Vrienden Van de Plantentuin, het nr. 001-1192154-03 met vermelding: lidgeld 1983, dan sturen we U Uw lidkaart zo vlug

mogelijk op en geniet U van onze direkte kontaktwerking. We zullen trachten onze periodiek regelmatig voor U te laten verschijnen, afgewisseld met dringende berichten in ons nieuwsbladje.

We zullen trachten een zaden- en plantenverkoop te organiseren, ééndaagse uitstappen in te richten, een paar bezoeken aan belangrijke bedrijven, medewerken aan en zelf inrichten van tentoonstellingen, enz.

Veel werk voor de hoeg en zeker niet te verwezenlijken door een paar mensen.

Dus een oproep tot medewerking!!!!

Een van onze belangrijkste taken voor de Plantentuin, is het voeren van propaganda en publiciteit om hem nog meer bekendheid te verschaffen.

We hopen dat U hierbij zult helpen.

Ook hopen we dat het velen zal aanzetten ons de in vergeten hoekjes of tussen de bladeren van een boek, teruggevonden geldbriefjes, U weet wel deze met het portret van C. Meunier of van Gretry of misschien zelfs die met Vesalius op, het mogen er ook meerdere zijn, toe te sturen, U wist er toch niet meer van en we zullen ze zeker met dank aanvaarden, U een goede verzorging garanderend!!!

Indien U ze liever zelf inlijst, zijn overschrijvingen of stortingen van zulke bedragen ook zeer welkom, met dezelfde garantie natuurlijk. Ook U zult genieten van onze voordeeltjes.

Aan U het woord en de daad!!!!!!!!!!

Ten slotte nog =

dank aan iedereen die ons door zijn aanwezigheid stimuleerde en aanmoedigde,

dank aan het bestuur van de Plantentuin, die ons hielpen de inlichtingen te verzamelen,

dank aan het personeel van de plantentuin voor hun medewerking,

dank aan de gidsen, die de wandelingen

leidden,

dank aan allen die ons gunstig gezind waren en ons op de een of andere manier geholpen hebben om onze vereniging uit te bouwen.

Met de vriendelijkste groeten van het secretariaat

Marcel Plus.

Driesstraat 35
9218 GENT/LEDEBERG.
tel. 091/31 03 71
rek.n° 001-1192154-03

PS:

We danken ons lid en vriend M. CARDON, die ons het embleem voor onze vereniging bezorgde. Dit zal nu ook onze briefhoofden en de kapt van onze periodiek sieren.

Wij doen beroep op mensen en vrienden die begaafd zijn in het illustratief tekenen om ons te helpen. Deze tekeningen zullen dienen om onze periodiek en andere uitgaven te verluchten. Telkens zal natuurlijk Uw naam vermeld worden.

WIE HELPT ONS !!!!!

Heeft U een probleem met een bepaalde plant ? Stelt U belang in een bepaalde plant ? Wenst U inlichtingen over een zeker onderwerp ? Aarzel niet schrijf ons Uw verlangens. Wij zullen het opzoeken en U in het volgend nummer antwoorden.

DE VRIENDEN,
HET BESTUUR,
DE GIDSSEN VAN DE PLANTENTUIN,
DE REDAKTIE

WENSEN AAN ALLE LEDEN
EEN

PRETTIG KERSTWEEKEND

VROLIJKE EINDEJAARSFEESTEN

en bieden u hun

ALLERBESTE WENSEN

aan voor

1983 !

verantwoordelijke uitgever :

PLUS Marcel
Driesstraat, 35,
9218 GENT/LEDEBERG.

tel.: 091/31 03 71

prijs per nr. 35 Fr

lidgeld	200 Fr
steunkaart	100 Fr
beschermlid	500 Fr
erelid	1000 Fr

rek.001-1192154-03